

Владимир МИЛАНОВСКИ¹

НЕКРОПОЛАТА “ГУМЕЊЕ” КАЈ МАНАСТИРОТ ТРЕСКАВЕЦ (Прилог за погребувањето во античката населба Колобаиса)

Клучни зборови: Манастир Успение на Пресвета Богородица Трескавец, археолошки истражувања од 1959 година, антички град Колобаиса, некропола “Гумење”.

Апстракт: Некрополата “Гумење” се наоѓа околу 300 метри јужно под манастирот Трескавец и потврдува континуитет на градот Колобаиса, кој опстојувал на оваа локација од периодот на полниот развој на античка Македонија (4.-3. век п.н.е.), до доцно римскиот и рановизантискиот период (5.-6. век наша ера). Во овој прилог ги претставуваме објавените и необјавените сознанијата за археолошките истражувања од 1959 година предводени од Музеј Прилеп, за погребувањата во гробовите од типот цисти, нивните содржини, гробницата издлабена во карпа, како и за другите артефакти кои се поврзани со некрополата, а се наоѓаат во манастирот или во неговата близина. Преку анализа на информациите од археолошките истражувања го проследуваме присуството на прастарата култура изразена преку традициите на античките населувачи на Колобаиса-Пелагонците.

Манастирот Успение на Пресвета Богородица – Трескавец се наоѓа во северниот дел на Пелагонија, односно на Прилепско Поле. До манастирот се стига од три страни: од Варош и Маркови Кули (пешачка патека долга околу 6 км), од селото Дабница (исто така пешачка патека долга околу 4 км) и од градот Прилеп по асфалтираниот пат, покрај градските гробишта и рудникот за мермер, по кој што со моторно возило може да се дојде до пред манастирот.

Во Пелагонија како и на поширокиот простор, во почетокот на раната антика 6. - 5. век п.н.е., раножелезнодопските планински населби се напуштаат, и се градат нови утврдени населби на

најниските ограноци и периферни возвишенија над рамнината.² На последните јужни ограноци од планината Бабуна, над Пелагонија, во раната антика била населена површината околу доминантниот врв Златно Јаболко или Златоврв (1422 м надморска висина), тешко пристапен простор со крајно дефанзивен карактер. Античката македонска војска на ова место ја организира одбраната на дел од северната границата. Со ваквата позиција на дофат се главните патни правци, а овозможена е и коренита измена на општествената структура на населението. Оваа населба го продолжува животот низ целиот антички период. Наспроти железнодопските некрополи кои често биле далеку од населбите, во овој период некрополите се формираат на само 200 до 300 метри од населбата. Ова се карактеристиките и на античката населба Колобаиса кај манастирот Трескавец каде на неколку стотини метри под населбата на местото наречено „Гумење“ се наоѓа и нејзината некропола.

На еден епиграфски споменик кој се наоѓа на покривот на црквата Успение на Богородица во манастирот Трескавец е запишано името на сакралната населба Колобаиса, која постоела на истиот простор во антиката.³

Некропола „Гумење“

Со помали археолошки зафати изведени од Народниот музеј во Прилеп во 1959 година на локалитетот „Гумење“ констатирана е голема не-

¹ Дипломиран археолог, Управа за заштита на културно наследство ул. Павел Шатев бр. 3, 1000 Скопје, Соработник за ревизија на евиденција на културно наследство, v.milanovski@uzkn.gov.mk;

² Mikulčić I., *Pelagonija u svetlosti arheoloških nalaza od egejske seobe do Augusta*, Beograd - Skopje 1966, 35;

³ Милановски В., 2011, *Античката населба и светилиштето Колобаиса-Трескавец / The Ancient Settlement and Sanctuary Kolobaisa-Treskavec*, Македонско Наследство/ Macedonian Heritage br.38-39, 129-138;

1. Три керамички садови *in situ*, непосредно по отварањето на еден гроб од типот циста на „Гумење“ (фото: Mikulčić I., 1966).

кропола која се простира на површина од околу 1 хектар. На некрополата се вршело погребување во период од речиси осумстотини години (од 4.-3. век п.н.е., до 4.-5. век наша ера).⁴ За време на овие истражувања констатирани се неколку начини на погребување – во гробови тип цисти, гробови издлабени во карпа и една гробница издлабена во карпа. Неколку од гробовите цисти и денес можат да се видат покрај патот од селото Дабница кон манастирот Трескавец. На површината на теренот се забележуваат конструкции кои странично се оградени со по неколку плочести камења, поставени вертикално. За разлика од овие гробови од типот цисти, во средишниот дел од некрополата констатирани се неколку гробови, кои имаат ратурена гробна конструкција и кои се уништени најверојатно од “диви копачи” во поново време.

За погребувањето и пронајдоците од локалитетот „Гумење“ постојат одредени податоци во литературата. Така, Костадин Кепески спомнува постоење на едноставни гробови тип цисти направени од камени плочи, во кои постојат остатоците од спалените покојници. Понатаму тој забележува дека заедно со гробниците во карпа биле отворени 16 гроба⁵, не наведувајќи по прецизно

колкав број биле гробови и одделно гробници. Според нашите сознанија станува збор за 15 гробови и една гробница.

Проф. др. Иван Микулчиќ во неговиот докторски труд објавува еден мал дел од дотогаш непубликуваниот материјал за некрополата и нејзините содржини. Авторот пишувајќи за кантаросот како еден од најчестите облици на керамички садови присутен ширум некрополите, ги набројува некрополите во Пелагонија меѓу кои е и некрополата „Гумење“ кај Трескавец каде што е најден еден ваков примерок.⁶

Гробови од „Гумење“

Меѓу споменатите 15 гробови има два типа на погребување, односно во гробови од типот цисти и гробови издлабени во карпа. Анализата на гробовите издлабени во карпа ќе ја претставиме во друг прилог. За откриените и истражени гробови од некрополата „Гумење“ проф. Микулчиќ констатира дека е видлива кремација како начин на погребување, а пронајдениот керамички материјал го датира од 3. век п.н.е. и подоцна. Континуитетот на постоењето на некрополата тој го потврдува и со гробовите од предавгустовото време (крај на 1. век п.н.е.) кои имаат изглед на крајно едноставни, грубо градени гробови од типот цисти (слика 1).⁷

За посебноста и значењето на овој тип погребување пишуваат Ване П. Секулов⁸ и д-р Марјан Јо-

⁴ Бабиќ Б., *Опит преглед на спомениците од минатото на Прилеп и Прилепскиот крај* (група автори), Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, Том 4 Скопје 1981, 37, истиот, *Трескавец – прастаро култно седиште Македоније*, Суботица 1968, 629;

⁵ Кепески. К., *Елинистички период и Царско-римски период*, Прилеп и Прилепско низ историјата 1, Прилеп 1971, 49;

⁶ Mikulčić I., 1966, 50, 61 и 80

⁷ Mikulčić I., 1966, 50, 61 и 80

⁸ Археолог во Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј – Струмица;

Мала керамичка чинија 2.1

Сад со лентасти рачки 2.2

Бокалче 2.3

Унгвентариум 2.4

Фрагменти од скифос 2.5

Владимир Милановски 2011 ©

Перли од килибар 2.6

2. Движни наоди од некрополата (фотографиите 2.1, 2.2, 2.3 и 2.6 се од НУ ЗЗСК и музеј – Прилеп)

ванов.⁹ Тие наведуваат дека во гробовите е честа појавата на позиционирање на садовите со дното нагоре, односно независно колку садови има во гробот, секогаш еден примерок е поставен со дното нагоре. Праксата на ваквото поставување на садовите е честа појава во Југоисточна Европа во текот на цивилизациските периоди, од доцниот неолит и рано енеолитскиот,¹⁰ до и вклучително

⁹ Професор на Универзитет Свети Кирил и Методиј, Филозофски Факултет - Институт за историја на уметност со археологија – Скопје

¹⁰ Sekulov V. P., Jovanov M., Acta Terrae Septemcastrensis, VI, 1, 2007 - Graves with round stone wreaths from Roman Imperial period in Eastern Macedonia; Sibiu 2007, 121-140; Hoti, M., Vučedol, Stiemov vinograd: Magijski ritual i dvojni grob vučedolske culture, OPVSCVLA ARCHAEOLOGICA, Radovi Arheološkog zavoda filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1994, 183-203;

римскиот период и е поврзана со старите европски култури. Кај сличните култури, како што се Вучедол и Костолац (кои се простираат на простори на денешна Хрватска и Србија), како и на местото Винаца од културата Гумелнита во Бугарија, овие садови биле поставувани над главата, покрај stomakot или колковите на покојникот.¹¹

Наодите откриени со истражувањата во 1959 година на некрополата „Гумење“ се чуваат во две институции:

Во депото на Музејот во Прилеп каде има наоди од два гроба, поточно три керамички сади и седум перли од ѓердан од црн килибар:

- Мала керамичка чинија со црвенкаста боја која има заоблена форма и прстенасто дно (ширина 7,6 см, висина 3,1 см, пронајдена во гробот број 2; Античка збирка, инв. број 35, римски период 1.-2. век) (слика 2.1).

- Керамички сад со биконусна профилација со многу тенки сидови и две лентасти рачки, со дно кое е кружно и рамно. Бојата е светлокафеава (ширина 8,2 см, висина 5,5 см, пронајден во гробот број 2; Античка збирка, инв. број 36, римски период 1.-2. век) (слика 2.2).

- Бокалче со здепасто мешесто тело и висок цилиндричен врат, хоризонтално кон надвор извлечен венец и прстенасто дно. Од средината на вратот почнува лентаста рачка која е канелирана по должина и завршива во горниот дел на телото. Има црвенкаста боја и многу тенки сидови (ширина 10 см, висина 11,6 см, пронајдено е во гробот број 2; Античка збирка, инв. број 37, римски период 1.-2. век) (слика 2.3).

- Три единечни и две по две споени перли од ѓердан (вкупно 7) изработени од црн килибар, пронајдени во гробот број 7. (Античка збирка, инв. број 38, римски период 2.-3. век) (слика 2.6);

Во Институтот за старословенска култура - Прилеп има еден унгвентариум, еден фрагментиран скифос¹² и разни фрагменти и наоди од вкупно пет гроба (гроб бр. 1, 2, 4, 7 и 8):

¹¹ Sekulov V. P., Jovanov M., 2007, 124;

¹² Милановски В., Античката населба и свети-

- Фрагменти од керамички сад скифос: една рачка, прстенасто дно, дел од телото и мал дел од врвот на садот. Овој примерок е од локално производство, изработен е од добро прочистена глина, со техника на сиво печење (со многу мало присуство на кислород во печката при печењето на садот), украсен со графитирање и мазнење што претставува традиција на постарото железно време.

Има крушковиден облик, врвот е извлечен кон надвор, под врвот има хоризонтално поставена лентаста рачка, нагласено тело кое се стенува на доле кон ниското прстенасто дно.

Локалните сивопечени скифоси со стеснет долен дел од телото како и кај примерокот од некрополата Гумење, временски припаѓаат од средишните децении на 4.-3. век п.н.е. Пронајден во гробот број 1, инв. број 1401 (слика 2.5).

- Унгвентариум со јајцевидно тело и издолжен врат, со обод извлечен кон надворешната страна. Под врвот има линиска декорација. Овој керамички сад е пронајден во гробот број 2. (Инв. број 1389, римски период 1.-2. век) (слика 2.4).

Од наодите од оваа некропола во литературата е претставена и една надгробна плоча/стела (оштетена во горниот дел), изработена од бел ситнозрнест мермер (висока 116 см, широка 71 см, дебела 8 см). На нејзината предна страна во плиток релјеф се претставени три машки и две женски фигури (констатирано по одеждата со која се претставени фигурите). Стелата е датирана во 2. век,¹³ До летото 2007 година стелата беше ин ситу на некрополата „Гумење“, но од безбедносни причини истата е пренесена во дворот на манастирот Трескавец и сместена спроти главниот влез на црквата, покрај старата епископска резиденција.

Натписот од стелата во превод гласи: „Наследниците на Синерот, за Јулија и Нике, за себе и за Хиератике ќерката и Хераклеон братот и Антион, за спомен“.¹⁴

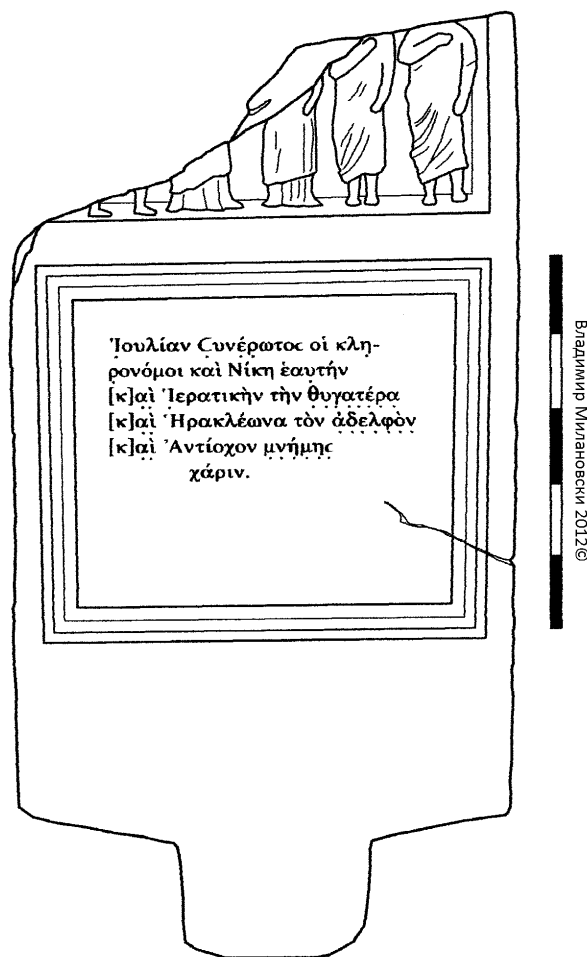
Во дворот на манастирот и неговата непосредна околина постојат уште неколку артефакти кои со голема веројатност можеме да ги поврземе со некрополата „Гумење“. Станува збор за:

- Мермерна надгробна стела која е пронајдена до оградата од манастирската градина. Најверојатно била вградена во некој спореден објект од

лиште на Трескавец – Колобауса, Македонско Наследство бр. 37-38/ The Ancient Settlement and Sanctuary Kolobaisa-Treskavec, Macedonian Heritage no. 37-38, Skopje 129-138;

¹³ Riel M., *New Inscriptions from Pelagonia and Derriopos*, Bonn 1994, 152, 153;

¹⁴ Благодарност до отец Виктор од Ресен, кој помогна во преводот на натписот од стелата од старо-грчки јазик.

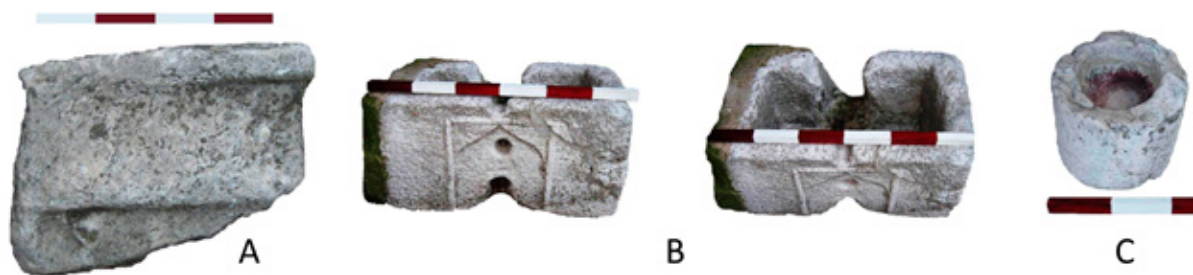

3. Надгробна плоча со натпис датирана во 2. век

подоцнежниот период (ширина 45 см, висина на левата страна 33 см, на десната 24 см, дебелина 9-10 см). Стелата е многу оштетена - во горниот дел лево е откришена. На украсното поле се забележува претстава на глава (слика А).

- Осуариум - мал мермерен ковчег за положување на остатоци од кремиран покојник (должина 34 см, висина 29 см, ширина 57 см). кој наликува на мал саркофаг и потекнува од римскиот период. Во секундарна употреба тој е вграден под коритото на чешмата во дворот на манастирот и служи како второ/дупло корито низ кое што истекува водата од чешмата. Недостасува поклопецот, додека десниот горен дел е откришен па залепен. На една од подолгите страни има означено квадратно поле со симболично претставена врата во кое што има два кружни отвори од кои едниот е приспособен за истекување на водата. За денешните потреби направен е отвор и од другата страна. Над ова квадратно поле има жлеб со полукружна форма. За местото каде е пронајден овој предмет, односно неговото потекло не успеавме да добиеме подетални информации. (слика В)

- Фрагмент - долен дел од урна изработена од бел ситнозрнест мермер, во која биле положува-

4. Сакрални артефакти од дворот на манастирот и неговата непосредна околина

ни остатоците од кремиран покојник. (зачуваниот дел има рамна кружна форма и дијаметар 22 см, нагоре се шири, а висината е 21 см. (слика С)

Различноста на форми во кои биле сместувани остатоци од кремирани покојници ја поврзуваме со традицијата во римскиот период кога спалените остатоци од покојникот биле положувани во различно обликувани камени садови. Поточно се до 2. век римјаните своите покојници во главно ги кремирале, а пепелта ја поставувале во различни видови садови-урни, кои подоцна биле положувани во гроб, гробница или надгробен споменик. Прилозите најчесто сочинети од керамички садови, маслени ламби или монети биле ставани во или покрај урната.

Гробницата од „Гумење“

Гробниците за разлика од гробовите претставуваат посложена архитектонска целина. Составени се од една или повеќе подземни простории, подземен храм, вечен дом на покојникот. Тие најчесто се привилегија за највисоките слоеви од општеството.

Пелагонските гробници издлабени во карпа се со помали димензии во споредба со монументалните сидани гробници од македонски тип (4.-3. век п.н.е.) и ја претставуваат последната фаза од развојот на овој тип гробници (3.-2. век п.н.е.). Како значајни локалитети каде се констатирани гробници од овој тип ги издвојуваме: локалитетот Дибек – с. Суводол, битолско,¹⁵ локалитетите Дабоиќ, Крклари и Карташ во Прилеп, локалитетот „Гумење“ кај Трескавец,¹⁶ и локалитетите Сурун – потег Тумба, Испраена Плоча, Големи Камена, Тумба во Горно Село, прилепско¹⁷ (кои веројатно припаѓаат на раноантичката населба Колобаиса).¹⁸ Повеќето од овие гробници биле илегално

отворени во блиско или подалечно минато. При погребувањето, како во гробовите така и во гробниците биле приложувани разни предмети: садови со храна, жртва, оружје, накит и др., за кои се верувало дека ќе му послужат во задгробниот живот на покојникот. Овие разни погребни прилози биле честа причина за ограбување на гробниците уште во антиката.

За истражувањата на гробницата од некрополата „Гумење“ во 1959 година, пишува К.Кепески,¹⁹ но нејасно е зошто авторот спомнува *сидани гробници на „Гумење“*, кога всушност таму има само една гробница и таа е целосно вклесана во карпа.

Гробницата има скромни димензии: дромосот долг 190 см, широк 65 см., прагот издигнат над дромосот е долг 42 см и се спушта во предкомората (долга 105 см, широка до 200 см и висока до 165 см). Помеѓу предкомората и комората има праг долг 22 см. Комората има многу мали димензии (должина 105 см, ширина до 110 см и висина 105 см) и со својата недефинирана форма наведува на заклучокот дека оваа гробница била работена многу брзо и не била довршена. Над гробницата, на извишената карпа со “капа” издлабени се правоаголни вдлабнатини, кои најверојатно служеле за поставување на дрвена конструкција. Во предниот дел, односно пред влезот околу дромосот видливи се интервенции од поново време со употреба на железни ленти и малтер (веројатно за поставување на покривна, заштитна конструкција).

За прилозите во гробницата од „Гумење“ К. Кепески наведува дека: „... најдени се доста прилози, меѓу кои има репрезентативни садови од развиениот хеленистички период, како што е еден фрагментиран кантарос, чаши и грнчиња со една рачка, кои му припаѓаат на полниот 3. век п.н.е. Покојниците во овие гробници биле спалувани, а остатоците, пепелта и гробните дарови биле ставани во гробната комора“.²⁰

¹⁵ Јанакиевски Т., *Три доцнохеленистички гробници во стена од лок. Дибек с. Суводол-Битола*, Macedonia Acta Archaeologica 13, Скопје 1993, 149-160;

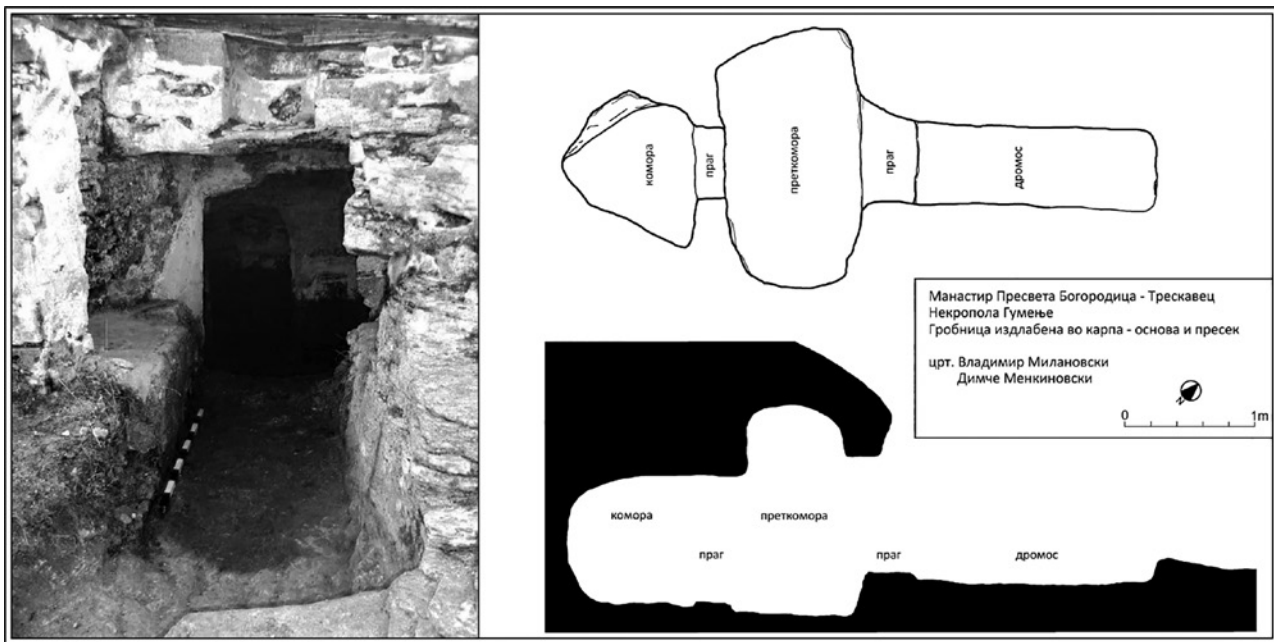
¹⁶ Кепески К., 1971, 48; Миткоски А., *Објекти издлабени во карпа во прилепско*, Macedonia Acta Archaeologica бр. 14 Скопје 1996;

¹⁷ Mikulčić I., 1966, 80; Миткоски А., 1996, 140;

¹⁸ Миткоски А., 1996, 114;

¹⁹ Кепески К., 1971, 49;

²⁰ Кепески К., 1971, 49; За наодите од гробницата и каде тие се наоѓаат немаме информации.

5. Некропола „Гумење“ гробница издлабена во карпа

Завршни разгледувања

Според анализата на досегашните сознанија од истражувањата на „Гумење“ можеме да заклучиме дека на рамната некропола при археолошките истражувања предводени од Музеј Прилеп во 1959 година, биле истражени 15 гробови и една гробница. Во овие 15 гробови има два типа на погребување, односно во гробови од типот цисти и гробови издлабени во карпа. Гробовите од типот цисти претставуваат гробни јами оградени со цепени камени плочи, поставени од страните вертикално и покриени со една или повеќе помали делкани или цепени камени плочи. Тие претставуваат прастара традиција која датира уште од средното бронзено време (од 1900 до 1500 година пред Хр.) и се јавуваат како основен начин на погребување кај пајонските заедници, потомци на Пелагонците.²¹

При археолошките истражувања на некрополата „Гумење“ забележано е дека покојниците биле спалувани. Во Пелагонија кремацијата како пракса се прифаќа некаде во 5. век пред Хр. и од тогаш во наредниот милениум, се до доцно римскиот период ќе биде доминатна форма на погребување.

Многу драгоцен податок за споменатите археолошки истражувања е единствената фотографија што ја најдовме во литературата (сликата број 1) на која *in situ* е претставен најверојатно гробот

²¹ За гробовите од типот цисти Митревски Д., *Протоисториските заедници во Македонија*, Скопје 1997, 202-205; За Пајонските заедници Петрова Е., *Пајонија во II и I милениум пред н.е.*, Скопје 1999;

број 2. Претпоставката се темели на сличноста на наодите на фотографијата со инвентарираниите наоди од гроб број 2, презентирани погоре во текстот. Посебноста и значајноста на ова погребување е во култот кон мртвите, проследен со поставување на еден од садовите со дното нагоре и тоа претставува еден од евидентираните обичаи практикуван од старите европски култури.

Во Македонија најстариот пример на сад поставен со дното нагоре, е пронајден на некрополата „Гумење“ кај Трескавец е забележано од професорот М. Јованов и В. Секулов. Ова претставува уште една потврда за континуираната егзистенција на палеобалканските населувачи на овие простори Пелагонците, од длабоката праисторија до и во римскиот период.

Поконкретно за обичајот од погребувањето на некрополата „Гумење“ и зашто во гробот е приложен превртен сад со дното нагоре, постојат две можни причини. Првата е практична, односно да биде храната подолго време сочувана, а втората причина е поврзана со тогашната митологија и верување дека на тој начин ќе се спречи можното претварање на покојникот во вампир.²² Во обид да дадеме објаснение за овој култ може да кажеме дека како главен мотив во оформувањето на култот на мртвите кај древните народи се издвојува стравот, произлезен од верувањата за враќањето на душите на покојните предци во светот на живите и нивното страдање и талкање меѓу световите, доколку не им е спроведен соодветен ритуален

²² Sekulov V. P., Jovanov M., 2007, 124; Hoti M., 1994, 183-203;

6. Некропола Гумење

погреб. Стравот што го чувствувале кон покојниците, повеќе како страв од таинственост отколку антагонизам, придонел за појава на низа погребни магиско-обредни дејства и впечатливи методи за погребување познати како *култ на мртвите*, чија цел била заштита на заедницата од деструктивните причинители и неповолните влијанија.²³

Уште еден пример преку кој што можеме да проследиме уникатна локална традиција која се почитува до денес на овие простори претставува римската надгробна плоча од некрополата „Гумење“, со нејзината првична поставеност *in situ*. Како што спомнавме претходно, поради безбедносни причини летото 2007 година таа беше пренесена во дворот на манастирот. Станува збор за римската надгробна плоча датирана во 2. век, на која се претставени рељефно 5 човечки фигури. Страната на стелата на која е претставен рељефот и натписното поле беше свртен спротивно од гробот, кон патот кој водел до портите на сакралната населба Колобаиса. Оваа појава може да се забележи и денес на гробиштата во Прилеп т.е. само во овој град постои оваа традиција која влече корени од далечното минато.

²³ Ковачева Л., *Култ на мртвите во старогрчката и во македонската народна традиција*, Патримониум. мк 2012, Списание за културно наследство – споменици, реставрација, музеи - Година 5, број 10/2012, 47-58;

Културните тадиции проследени преку погребните обичаи застапени на некрополата „Гумење“ сведочат за постоење на еден прастар етнос-Пелагонците, иако пронајдените артефакти на истата не дозволуваат враќање назад во историјата пред 4.-3. век пред Христовото раѓање. Од предримските, поточно од античко македонските наоди пронајдени на „Гумење“ кои се чуваат во Музеј Прилеп и Институтот за Старословенска Култура единствен е скифосот најден во гробот број 1. Според она што може да се прочита низ литературата, дека од некрополата на „Гумење“ се пронајдени богати и репрезентативни предримски наоди, можеме да заклучиме дека поголемиот дел од наодите се изгубени. Како недвижно наследство од тој период останува да сведочи единствено гробницата издлабена во карпа. Во овој прилог го претставивме нејзиниот изглед, а за подетални информации мора да се посвети поголемо внимание при идните археолошки истражувања. На горенаведените локалитети откриени се преку 20 гробници издлабени во карпа, од кои само мал дел истражени под надзор на стручна археолошка екипа. Дополнително огромен проблем претставува тоа што и за гробниците кои се работени под стручен надзор немаме никаква документација или во литературата презентирани се без минимални потребни податоци. Дел од нив ограбени уште во минатото, а некои во последниве децении од диви копачи.

Vladimir MILANOVSKI

THE NECROPOLIS »GUMENJE« AT TRESKAVEC MONASTERY

(Contribution for the burial in the ancient settlement of Kolobisa)

Summary

The necropolis "Gumenje" is located about 300 meters south of Treskavec Monastery and confirms the continuity of the city of Kolobisa, who existed at this location from the period of the full development of the ancient Macedonian kingdom (4th-3rd century BC), to the late Roman period (4th-5th century AD). In this article we present the published and unpublished findings for archaeological excavations from 1959 led by Prilep Museum. According to the analysis of the present knowledge from research on "Gumenje" we can conclude that on this flat necropolis 15 graves and one tomb were excavated. There are two types of burials in these 15 graves, cyst-type graves and graves carved in rock. The analysis of the graves carved into the rock will be presented in another article. Graves such as cysts-type represent a very old tradition and their use in these areas dates back to the Middle Bronze Age (from 1900 to 1500 BC). They occur as a basic burial ground in the Paionian communities, descendants of the ancient Pelagonians.

Very valuable data for the mentioned forgotten archaeological researches is the only photo found in the literature (photo number 1) on which in situ probably is represented grave number 2. The assumption is based on the similarity of the findings of photography with inventoried findings from tomb No. 2. presented above in the text. The uniqueness and significance of this burial is in the cult of the dead, followed by placing one of the ceramic bowls with the bottom up and it is one of the recorded traditions practiced by prehistoric European cultures.²⁴

In Macedonia, the oldest example of a ceramic bowl placed with the bottom up, was found on the necropolis "Gumenje" near Treskavec.²⁵ This is another confirmation of the continued existence of

Paleo-Balkan settlers in these areas from the deep prehistoric to the Roman period. Undoubtedly these are the remains of culture of the ancient Pelagonians, from which originated first Paionians, and later towards the end of prehistory and Macedonians.

Another example through which we can follow a unique local tradition that is respected to this day in this area represents the Roman tombstone from the necropolis "Gumenje", with its previous position in situ. For security reasons, in the summer of 2007, the tombstone was taken to the monastery yard. It is a Roman stele dated to the 2nd century AD, posing 5 human figures in a row. The side of the stele depicting the relief and the inscription was turned against the grave, to the side of the road, leading to the gates of the sacred settlement of Kolobisa. This tradition can be observed even today at the cemetery in Prilep ie only in this city does this tradition exist, which traces its roots to the distant past.

Cultural traditions followed by burial rituals represented in the necropolis "Gumenje" testify to the existence of an ancient ethnos-Pelagonians, although the artifacts found there do not allow a return to history before 4-3. century before the birth of Christ. According to what can be read in the literature, that rich and representative preroman finds have been found from the necropolis of "Gumenje", we can conclude that most of the findings are lost. As the immovable heritage of this period remains to testify only the tomb carved into the rock. In this article we have presented the shape of the tomb, and for more detailed information bigger attention must be paid in future archaeological research. Around Treskavec more than 20 tombs carved into the rock have been discovered at several sites, of which very small part has been researched under the supervision of a professional archaeological team. Additionally a huge problem it is also the case for tombs that are researched under expert supervision we have no documentation, or they are presented in the literature without the minimum necessary information. Some of them have been looted in the past, and some in recent decades by wild diggers.

²⁴ Hoti, M., Vučedol, *Stiemov vinograd: Magijski ritual I dvojni grob vučedolske culture*, OPVSCVLA ARCHAEOLOGICA, Radovi Arheološkog zavoda filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1994, 183-203;

²⁵ Sekulov V. P., Jovanov M., *Acta Terrae Septemcassensis*, VI, 1, 2007 - Graves with round stone wreaths from Roman Imperial period in Eastern Macedonia; Sibiu 2007, 121-140;